

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ
και επ' ευκαιρία
περί της συνολικής φύσεως του ανθρώπου

Άρθρο 1. Ότι αποτελεί πάθος αναφορικά με κάτι είναι πάντοτε ενέργεια από κάποια άλλη άποψη.

Δεν υπάρχει τίποτε που να φανερώνει καλύτερα τις ατέλειες των επιστημών που μας κληροδότησαν οι αρχαίοι απ' όσα έγραψαν σχετικά με τα πάθη. Διότι, παρόλο που το θέμα αυτό αποτέλεσε ανέκαθεν αντικείμενο διεξοδικής έρευνας και δεν φαίνεται να παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες –καθώς τα πάθη τα βρίσκουμε μέσα στον ίδιο μας τον εαυτό και δεν είμαστε καθόλου υποχρεωμένοι να βασιστούμε στην παρατήρηση ενός άλλου για να ανακαλύψουμε τη φύση τους–, ωστόσο οι αναφερόμενες στα πάθη διδαχές των αρχαίων είναι τόσο ανεπαρκείς και εν πολλοίς τόσο δυσκολοπίστευτες, ώστε θα πρέπει, για να μπορέσω να διατηρήσω κάποια ελπίδα ότι θα προσεγγίσω την αλήθεια, να απομακρυνθώ από τις οδούς που ακολούθησαν. Γι' αυτό τον λόγο θα υποχρεωθώ να γράψω το παρόν έργο με τον τρόπο που θα πραγματευόμουν ένα θέμα που δεν απασχόλησε ποτέ κανέναν πριν από εμένα. Λοιπόν, αρχίζοντας, θεωρώ ότι οι φιλόσοφοι μιλούν γενικά για πάθος, όταν αναφέρονται σε αυτό που γίνεται ή όταν συμβαίνει κάτι καινούριο, και για ενέργεια, όταν αναφέρονται σε αυτό που το προξενεί.

Κατ' αυτό τον τρόπο, μολονότι ο δρων και ο πάσχων συχνά διαφέρουν πολύ μεταξύ τους, η ενέργεια και το πάθος δεν παύουν να αποτελούν πάντοτε το ίδιο πράγμα, που έχει αυτές τις δύο ονομασίες εξαιτίας των δύο διαφορετικών αντικειμένων με τα οποία μπορεί κανείς να τις συσχετίσει.

Άρθρο 2. Για να γνωρίσουμε τα πάθη της ψυχής, πρέπει να διακρίνουμε τις λειτουργίες της από τις λειτουργίες του σώματος.

Έπειτα θεωρώ ότι δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε τίποτε άλλο που να επιδρά αμεσότερα στην ψυχή μας από το σώμα με το οποίο είναι συνδεδεμένη, και κατά συνέπεια πρέπει να σκεφτούμε πως ό,τι είναι πάθος στην ψυχή είναι γενικά ενέργεια στο σώμα. Γι' αυτό και δεν υπάρχει καταλληλότερο μέσο πρόσβασης στη γνώση των παθών μας από τη μελέτη της διαφοράς που υφίσταται ανάμεσα στην ψυχή και στο σώμα, δυνάμει της οποίας μπορούμε να γνωρίσουμε σε ποιο από τα δύο πρέπει να αποδώσουμε καθεμία από τις λειτουργίες που ανακαλύπτουμε εντός μας.

Άρθρο 3. Ποιον κανόνα πρέπει να ακολουθήσουμε για τον σκοπό αυτό.

Εδώ δεν θα δυσκολευτούμε σημαντικά, εάν φροντίσουμε να αποδώσουμε στο μεν σώμα μας αποκλειστικά ό,τι εκ πείρας γνωρίζουμε πως βρίσκεται εντός μας και συνάμα βλέπουμε πως μπορεί να βρίσκεται σε σώματα εντελώς άψυχα, στη δε ψυχή μας, απεναντίας, ό,τι βρίσκεται εντός μας και δεν διανοούμεστε επ' ουδενί πως μπορεί να ανήκει σε κάποιο σώμα.

Άρθρο 4. Η θερμότητα και η κίνηση των μελών προέρχονται από το σώμα, ενώ οι σκέψεις προέρχονται από την ψυχή.

Επομένως, εφόσον για μας είναι παντελώς αδιανόητο ότι το

σώμα σκέφτεται καθ' οιονδήποτε τρόπο, έχουμε δίκιο να πιστεύουμε πως οι κάθε είδους σκέψεις που βρίσκονται εντός μας ανήκουν στην ψυχή. Επιπλέον, εφόσον δεν τρέφουμε καμία αμφιβολία για την ύπαρξη άψυχων σωμάτων που μπορούν να κινούνται με ίδιους ή και με διαφορετικούς τρόπους από αυτούς των δικών μας σωμάτων και διαθέτουν αντίστοιχη ή και περισσότερη θερμότητα, όπως αποδεικνύει η πείρα στην περίπτωση της φλόγας, που διαθέτει αφ' εαυτής πολύ περισσότερη θερμότητα και κίνηση από οποιοδήποτε μέλος του σώματός μας, γι' αυτό λοιπόν πρέπει να πιστέψουμε ότι όλη η θερμότητα κι όλες οι κινήσεις που βρίσκονται εντός μας ανήκουν αποκλειστικά στο σώμα, καθώς δεν εξαρτώνται καθόλου από τη σκέψη.

Άρθρο 5. Η δοξασία σύμφωνα με την οποία η ψυχή παρέχει στο σώμα την κίνηση και τη θερμότητα είναι πεπλανημένη.

Θα αποφύγουμε κατ' αυτό τον τρόπο μια σημαντικότερη πλάνη στην οποία έχουν υποπέσει πολλοί και εξαιτίας της οποίας κυρίως κατά την εκτίμησή μου δεν μπορέσαμε ως τώρα να εξηγήσουμε σωστά τα πάθη και ό,τι άλλο ανήκει στην ψυχή. Η πλάνη αυτή συνίσταται στο εξής: Βασιζόμενοι στη διαπίστωση ότι όλα τα νεκρά σώματα στερούνται θερμότητας και κατά συνέπεια κίνησης, φαντάστηκαν ότι η διακοπή αυτών των κινήσεων και η έλλειψη της θερμότητας οφείλονται στην απουσία ψυχής. Πίστεψαν έτσι, αδικαιολόγητα, ότι η φυσική μας θερμότητα και όλες οι κινήσεις των σωμάτων μας εξαρτώνται από την ψυχή, ενώ αντιθέτως θα έπρεπε να σκεφτούν ότι η απουσία της ψυχής, μόλις πεθαίνουμε, εξηγείται αποκλειστικά από την έλλειψη της θερμότητας και τη φθορά των οργάνων που χρησιμεύουν στην κίνηση του σώματος.

Άρθρο 6. Ποια διαφορά υπάρχει μεταξύ ενός ζωντανού και ενός νεκρού σώματος.

Για να αποφύγουμε λοιπόν αυτή την πλάνη, ας λάβουμε υπόψη ότι ο θάνατος ποτέ δεν επέρχεται εξαιτίας της απουσίας της ψυχής αλλά εξαιτίας και μόνο της σημαντικής φθοράς ενός ζωτικού μέρους του σώματος. Κι ας λάβουμε ακόμη υπόψη μας ότι το σώμα ενός ζωντανού ανθρώπου διαφέρει τόσο από το σώμα ενός νεκρού όσο διαφέρει ένα ρολόι ή κάποιο άλλο αυτόματο (δηλαδή μια άλλη αυτοκίνητη μηχανή) που είναι συναρμολογημένο και ενέχει τη σωματική αρχή των κινήσεων για τις οποίες κατασκευάστηκε, καθώς και ό,τι άλλο απαιτείται για να μπορεί να λειτουργήσει, από το ίδιο ρολόι – ή κάποια άλλη μηχανή – που έχει χαλάσει και η αρχή της κίνησής του έχει πάψει να ενεργεί.

Άρθρο 7. Σύνοψη εξήγηση των μερών του σώματος και ορισμένων λειτουργιών του.

Για να κάνω πιο κατανοητό το σημείο αυτό, θα εξηγήσω εδώ εν συντομία με ποιον τρόπο είναι συνολικά συγκροτημένη η μηχανή του σώματός μας. Δεν υπάρχει άνθρωπος που να αγνοεί ότι μέσα μας βρίσκονται μια καρδιά, ένας εγκέφαλος, ένα στομάχι, μύες, νεύρα, αρτηρίες, φλέβες κι άλλα παρόμοια. Γνωρίζουμε επίσης ότι, όταν γευματίζουμε, τα αναγκαία για τη ζωή τρόφιμα φτάνουν στο στομάχι και στα έντερα, όπου ο χυμός τους, αφού διέλθει από το ήπαρ και από όλες τις φλέβες, αναμειγνύεται με το αίμα που περιέχουν και με αυτό τον τρόπο αυξάνεται η ποσότητά του. Όσοι διαθέτουν έστω κι ελάχιστες γνώσεις ιατρικής γνωρίζουν επιπλέον πώς είναι πλασμένη η καρδιά και πώς όλο το αίμα των φλεβών μπορεί εύκολα να διέλθει από την κοίλη φλέβα που βρίσκεται στη δεξιά πλευρά της καρδιάς, από εκεί να περάσει στον πνεύμονα μέσω του αγγείου που ονομάζουμε αρτηριακή φλέβα, κατό-

πιν να επιστρέψει από τον πνεύμονα στην αριστερή πλευρά της καρδιάς μέσω του αγγείου που ονομάζεται φλεβική αρτηρία και τέλος να περάσει από εκεί στη μεγάλη αρτηρία, της οποίας οι διακλαδώσεις απλώνονται σε όλο το σώμα. Όλοι όσοι δεν αποτυφλώθηκαν από την αυθεντία των αρχαίων και θέλησαν απροκατάληπτα να εξετάσουν την άποψη του Χάρβεϊ σχετικά με την κυκλοφορία του αίματος αναγνωρίζουν πλέον ότι οι φλέβες και οι αρτηρίες του σώματος είναι όλες σαν ρυάκια, καθώς το αίμα κυλάει ακατάπαυστα σε αυτές με μεγάλη ταχύτητα ακολουθώντας την εξής πορεία: Ξεκινά να ρέει από τη δεξιά κοιλία της καρδιάς, διέρχεται από την αρτηριακή φλέβα, της οποίας οι διακλαδώσεις διασκορπίζονται σε όλο τον πνεύμονα και συνδέονται με τις διακλαδώσεις της φλεβικής αρτηρίας, και μέσω της τελευταίας περνάει από τον πνεύμονα στην αριστερή πλευρά της καρδιάς· έπειτα μετοχετεύεται στη μεγάλη αρτηρία, της οποίας οι διακλαδώσεις, που διασκορπίζονται σε όλο το υπόλοιπο σώμα, συνδέονται με τις διακλαδώσεις της κοίλης φλέβας, που μεταφέρουν εκ νέου το ίδιο αίμα στη δεξιά κοιλία της καρδιάς. Αυτές οι δύο κοιλίες λοιπόν μοιάζουν με υδατοφράχτες από τους οποίους διέρχεται όλο το αίμα σε κάθε περιστροφή που πραγματοποιεί στο σώμα. Είναι επιπλέον γνωστό ότι όλες οι κινήσεις των μελών εξαρτώνται από τους μυς και ότι οι μύες αυτοί αντιτίθενται μεταξύ τους κατά τρόπο ώστε, όταν κάποιος βραχύνεται, να έλκει προς το μέρος του το τμήμα του σώματος με το οποίο συνδέεται και ως εκ τούτου να επιμηκύνεται ταυτόχρονα ο αντίθετος μυς. Άλλοτε πάλι, όταν βραχύνεται αυτός ο τελευταίος μυς, το αποτέλεσμα είναι να επιμηκύνεται ο πρώτος, έλκοντας έτσι και πάλι προς το μέρος του το τμήμα του σώματος με το οποίο συνδέεται. Τέλος γνωρίζουμε ότι όλες αυτές οι κινήσεις των μυών, καθώς επίσης κι όλες οι αισθήσεις εξαρτώνται από τα νεύρα, που μοιάζουν με μικρές ίνες ή με μικρούς σωλήνες, που ξεκινούν στο σύνολό τους από τον εγκέ-

φαλο και περιέχουν, όπως κι ο ίδιος ο εγκέφαλος, μόρια ενός ορισμένου αερίου ή ενός ισχνότατου αέρα που ονομάζουμε ζωικά πνεύματα.

Άρθρο 8. Ποια είναι η αρχή η οποία διέπει όλες αυτές τις λειτουργίες.

Γενικά όμως δεν γνωρίζουμε με ποιον τρόπο συντελούν αυτά τα ζωικά πνεύματα κι αυτά τα νεύρα στις κινήσεις και στις αισθητηριακές εντυπώσεις ούτε ποια είναι η σωματική αρχή η οποία καθιστά δυνατή την ενέργειά τους. Έτσι, μολονότι ασχολήθηκα με το θέμα αυτό σε έναν βαθμό σε άλλα μου συγγράμματα, δεν θα παραλείψω εδώ να πω συνοπτικά ότι κατά τη διάρκεια της ζωής μας υπάρχει μια συνεχής θερμότητα μέσα στην καρδιά μας, που αποτελεί ένα είδος φωτιάς, της οποίας η συντήρηση εξασφαλίζεται εκεί, από το αίμα των φλεβών, κι ακόμη ότι αυτή η φωτιά αποτελεί τη σωματική αρχή που διέπει όλες τις κινήσεις των μελών μας.

Άρθρο 9. Πώς παράγεται η κίνηση της καρδιάς.

Η πρώτη συνέπειά της είναι η διαστολή του αίματος, το οποίο πληροί τις κοιλίες της καρδιάς, με αποτέλεσμα, καθώς το αίμα έχει πλέον ανάγκη να καταλάβει περισσότερο χώρο, να ρέει ορμητικά από τη δεξιά κοιλία στην αρτηριακή φλέβα κι από την αριστερή κοιλία στη μεγάλη αρτηρία. Κατόπιν, μόλις παύσει αυτή η διαστολή, νέο αίμα εισέρχεται παρευθύς από την κοίλη φλέβα στη δεξιά κοιλία της καρδιάς κι από τη φλεβική αρτηρία στην αριστερή κοιλία. Γιατί στις εισόδους των τεσσάρων αυτών αγγείων βρίσκονται μικροί υμένες διατεταγμένοι κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υποχρεώνουν το αίμα να εισέρχεται στην καρδιά αποκλειστικά από τα δύο τελευταία αγγεία και να εξέρχεται αποκλειστικά από τα άλλα δύο. Αμέσως μετά το νεοεισελθέν στην καρδιά αίμα αραιώνεται ακριβώς όπως το προη-

γούμενο. Στον μηχανισμό αυτόν και μόνο οφείλεται ο σφυγμός ή ο παλμός της καρδιάς και των αρτηριών, έτσι που αυτός να επαναλαμβάνεται όσες φορές εισέρχεται νέο αίμα στην καρδιά. Και αυτή μόνο η διαδικασία εξασφαλίζει στο αίμα την κίνηση του και το κάνει να ρέει ακατάπαυστα, με μεγάλη ταχύτητα, σε όλες τις αρτηρίες και τις φλέβες. Κατ' αυτό τον τρόπο μεταφέρει τη θερμότητα που αποκτά στην καρδιά σε όλα τα άλλα μέρη του σώματος και τους χρησιμεύει ως τροφή.

Άρθρο 10. Πώς παράγονται τα ζωικά πνεύματα στον εγκέφαλο.

Ωστόσο το πιο αξιοσημείωτο στοιχείο σε όλα αυτά είναι ότι τα ζωηρότερα και λεπτότατα μόρια του αίματος στο σύνολό τους, έχοντας αραιωθεί μέσα στην καρδιά εξαιτίας της θερμότητας, εισέρχονται ακατάπαυστα, σε μεγάλη ποσότητα, στις κοιλότητες του εγκεφάλου. Κι ο λόγος για τον οποίο κατευθύνονται εκεί και όχι κάπου αλλού είναι ότι όλο το αίμα που εξέρχεται από την καρδιά μέσω της μεγάλης αρτηρίας ρέει κατευθείαν προς εκείνο τον χώρο στον οποίο όμως δεν μπορεί να εισέλθει στο σύνολό του, γιατί βρίσκει μόνο πολύ στενές διόδους, απ' όπου διέρχονται τα πιο ευκίνητα και λεπτότερα μόριά του, ενώ το υπόλοιπο διαχέεται σε όλα τα άλλα μέρη του σώματος. Λοιπόν τα λεπτότατα αυτά μόρια του αίματος συνιστούν τα ζωικά πνεύματα. Και δεν έχουν ανάγκη, για τον σκοπό αυτό, να υποστούν οποιαδήποτε άλλη μεταβολή στον εγκέφαλο, πλην του χωρισμού τους από τα άλλα, λιγότερο λεπτά, μόρια του αίματος. Διότι αυτά που αποκαλώ εδώ πνεύματα είναι στην πραγματικότητα σώματα και οι μόνες ιδιότητες που έχουν είναι το ελάχιστο μέγεθός τους και η πολύ μεγάλη ταχύτητά τους, ακριβώς όπως συμβαίνει με τις σπίθες της φλόγας που εκπέμπει ένας πυρσός. Έτσι λοιπόν δεν σταματούν πουθενά και, ενόσω μερικά ζωικά πνεύματα εισέρχονται στις κοιλότητες του εγκεφάλου, άλλα εξέρχονται με τη σειρά τους από τους πόρους που βρίσκονται στην ουσία του. Στη

συνέχεια διά μέσου αυτών των πόρων κατευθύνονται στα νεύρα και από εκεί στους μυς, με τη βοήθεια των οποίων θέτουν το σώμα σε κίνηση με όλους τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να κινείται.

Άρθρο 11. Πώς πραγματοποιούνται οι κινήσεις των μυών.

Διότι η μοναδική αιτία όλων των κινήσεων των μελών είναι η σμίκρυνση μερικών μυών και η ταυτόχρονη επιμήκυνση των αντιθέτων τους, σύμφωνα με όσα είπαμε προηγουμένως. Και η μοναδική αιτία που προκαλεί τη βράχυνση ενός μυός και όχι του αντιθέτου του είναι ότι φτάνουν προς το μέρος του περισσότερα –έστω και κατάτι– πνεύματα του εγκεφάλου απ’ όσα φτάνουν προς το μέρος του άλλου. Τούτο βεβαίως δεν σημαίνει ότι τα πνεύματα που προέρχονται άμεσα από τον εγκέφαλο αρκούν από μόνα τους για να κινήσουν αυτούς τους μυς, αλλά ότι προσανατολίζουν τα υπόλοιπα πνεύματα που βρίσκονται ήδη στους δύο αυτούς μυς να εξέλθουν ταχύτατα στο σύνολό τους από τον έναν και να εισέλθουν στον άλλο. Κατ’ αυτό τον τρόπο ο μυς από τον οποίο εξέρχονται επιμηκύνεται και γίνεται χαλαρότερος, ενώ ο μυς στον οποίο εισέρχονται, διογκούμενος γοργά με τη βοήθειά τους, βραχύνεται και έλκει το μέλος με το οποίο είναι συνδεδεμένος. Και τούτο γίνεται εύκολα κατανοητό, αρκεί να γνωρίζουμε ότι τα ζωικά πνεύματα που φτάνουν αδιάκοπα, προερχόμενα από τον εγκέφαλο, σε κάθε μυ είναι ελάχιστα. Αντιθέτως άφθονα ζωικά πνεύματα βρίσκονται πάντοτε κλεισμένα στον ίδιο μυ και κινούνται ταχύτατα στο εσωτερικό του άλλοτε στριφογυρίζοντας απλώς στο ίδιο σημείο –όταν δηλαδή δεν βρίσκουν καμία απολύτως ανοιχτή δίοδο από την οποία να εξέλθουν– και άλλοτε εισρέοντας στον αντίθετο μυ. Άλλωστε, καθένας από αυτούς τους μυς διαθέτει μικρά ανοίγματα διά των οποίων τα πνεύματα μπορούν να ρέουν από τον έναν στον άλλο, ανοίγματα που είναι διατεταγμένα κατά τρόπο ώστε,

όταν τα προερχόμενα από τον εγκέφαλο πνεύματα κινούνται προς έναν μυ, έστω και με λίγο μεγαλύτερη ορμή απ' ό,τι τα πνεύματα που κινούνται προς τον άλλο, να ανοίγουν όλες τις εισόδους διά των οποίων τα πνεύματα του άλλου μυός μπορούν να περάσουν σε αυτόν, κλείνοντας συνάμα όλες τις εισόδους διά των οποίων τα πνεύματα αυτού του μυός μπορούν να περάσουν στον άλλο. Με τον τρόπο αυτό όλα τα πνεύματα που περιείχαν προηγουμένως αυτοί οι δύο μύες βρίσκονται ταχύτατα συγκεντρωμένα στον έναν και συνεπώς τον διογκώνουν και τον βραχύνουν, ενώ ο άλλος επιμηκύνεται και γίνεται χαλαρός.

Άρθρο 12. Πώς τα εξωτερικά αντικείμενα επιδρούν στα όργανα των αισθήσεων.

Μένει ακόμη να γνωρίσουμε για ποιους λόγους τα πνεύματα δεν ρέουν πάντοτε κατά τον ίδιο τρόπο από τον εγκέφαλο στους μυς και φτάνουν μερικές φορές σε μεγαλύτερη ποσότητα σε μερικούς μυς παρά σε άλλους. Γιατί εκτός από την εσωτερική δράση της ψυχής, που αποτελεί πράγματι μια από αυτές τις αιτίες, όπως θα εξηγήσω στη συνέχεια, υπάρχουν δύο ακόμη αποκλειστικά σωματικές, τις οποίες πρέπει οπωσδήποτε να επισημάνουμε. Η πρώτη έγκειται στην ποικιλία των κινήσεων τις οποίες προκαλούν τα αντικείμενα των οργάνων των αισθήσεων. Ωστόσο, μολονότι ανέλυσα διεξοδικά το θέμα αυτό στη *Διοπτρική*, για να μην υποχρεωθούν οι αναγνώστες του παρόντος έργου να ανατρέξουν σε άλλα συγγράμματά μου, θα επαναλάβω εδώ ότι υπάρχουν τα εξής τρία στοιχεία που πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του σε ό,τι αφορά τα νεύρα: α) Ο μυελός τους ή η εσωτερική ουσία, που εκτείνεται εν είδει μικρών ινών από τον εγκέφαλο, απ' όπου προέρχονται, μέχρι τις απολήξεις των άλλων μελών με τα οποία συνδέονται αυτές οι ίνες· β) οι μύνες, που περιβάλλουν τον εγκέφαλο και σχηματίζουν μικρούς σωλήνες, οι οποίοι περικλείουν τις μι-

κρές αυτές ίνες και γ) τα ζωικά πνεύματα, τα οποία, φερόμενα διά μέσου των ιδίων αυτών σωλήνων από τον εγκέφαλο στους μυς, επιτρέπουν στις ίνες αυτές να παραμένουν εκεί εντελώς ανεμπόδιστες, ούτως ώστε ο παραμικρός ερεθισμός που κινεί το μέλος του σώματος με το οποίο συνδέεται η απόληξη μιας ίνας να προκαλεί την κίνηση του τμήματος του εγκεφάλου απ' όπου προέρχεται η ίνα, ακριβώς όπως στην περίπτωση ενός σχοινού: Μόλις τραβάμε μια άκρη του, προκαλούμε την κίνηση της άλλης.

Άρθρο 13. Αυτή η επενέργεια των εξωτερικών αντικειμένων μπορεί να θέσει σε κίνηση με ποικίλους τρόπους τα πνεύματα στους μυς.

Εξήγησα ως ακολούθως στη *Διοπτρική* με ποιον τρόπο όλα τα αντικείμενα της όρασης γίνονται αντιληπτά: Διά μέσου των διαφανών σωμάτων που βρίσκονται ανάμεσα σε μας και στα αντικείμενα αυτά κινούν τοπικά τις μικρές ίνες των οπτικών νεύρων που βρίσκονται στο βάθος των οφθαλμών μας και κατόπιν τα μέρη του εγκεφάλου όπου απολήγουν αυτά τα νεύρα. Ισχυρίζομαι ότι τις κινούν με τόσους διαφορετικούς τρόπους όσοι είναι και αυτοί με τους οποίους διακρίνουμε τις διαφορές των πραγμάτων, και ότι οι κινήσεις που παριστούν στην ψυχή τα αντικείμενα αυτά δεν είναι εκείνες που συντελούνται εντός του εγκεφάλου. Σύμφωνα με αυτό το παράδειγμα, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι οι ήχοι, οι οσμές, οι γεύσεις, η θερμότητα, ο πόνος, η πείνα, η δίψα και όλα γενικά τα αντικείμενα τόσο των υπόλοιπων εξωτερικών μας αισθήσεων όσο και των εσωτερικών μας ορέξεων διεγείρουν επίσης κάποια κίνηση στα νεύρα μας, διά μέσου των οποίων φτάνει μέχρι τον εγκέφαλο. Και οι διάφορες κινήσεις του εγκεφάλου δεν συντελούν μόνο στο να έχει η ψυχή μας διάφορες αισθήσεις, αλλά μπορούν εξίσου, χωρίς τη συνδρομή της, να συντελούν και στο εξής: Να κατευθύνεται η ροή των πνευμάτων σε ορισμένα νεύρα παρά σε

άλλα και έτσι να κινούνται τα μέλη του σώματός μας. Αρκεί εδώ ένα μόνο παράδειγμα για να το αποδείξω. Αν κάποιος μετακινήσει το χέρι του με ταχύτητα μπροστά στα μάτια μας, σαν να σκόπευε να μας χτυπήσει, όσο και αν γνωρίζουμε ότι είναι φίλος μας, ότι το μόνο κίνητρο της κίνησής του είναι η παιγνιώδης διάθεσή του και ότι δεν πρόκειται να μας προξενήσει το παραμικρό κακό, δεν παύει ωστόσο να είναι εξαιρετικά δύσκολο να συγκρατηθούμε και να μην κλείσουμε τα μάτια μας. Τούτο δείχνει ότι διόλου δεν κλείνουν εξαιτίας της ψυχής μας, αφού η κίνηση αυτή συντελείται παρά τη βούλησή μας, η οποία είναι η μόνη ή τουλάχιστον η κύρια ενέργεια της ψυχής. Απεναντίας κλείνουν επειδή η μηχανή του σώματός μας είναι έτσι συγκροτημένη, ώστε η κίνηση αυτού του χεριού που κατευθύνεται προς τα μάτια μας να διεγείρει στον εγκέφαλό μας μια άλλη κίνηση, η οποία οδηγεί τα ζωικά πνεύματα στους μυς κι αυτά κάνουν τα βλέφαρά μας να χαμηλώνουν.

Άρθρο 14. Η ποικιλία που διακρίνει τα πνεύματα μπορεί κάλλιστα να διαφοροποιήσει τη ροή τους.

Η άλλη αιτία που συντελεί ώστε να οδηγούνται με διαφορετικούς τρόπους τα ζωικά πνεύματα στους μυς είναι η άνιση κινητικότητα των πνευμάτων αυτών, καθώς και η ποικιλία των μορίων τους. Διότι, όταν ορισμένα μόριά τους είναι πυκνότερα και πιο ευέλικτα από τα υπόλοιπα, διεισδύουν, ακολουθώντας ευθύγραμμη πορεία, βαθύτερα στις κοιλότητες και στους πόρους του εγκεφάλου κι έτσι κατευθύνονται σε άλλους μυς από αυτούς στους οποίους θα κατευθύνονταν, αν είχαν λιγότερη ορμή.

Άρθρο 15. Ποιες είναι οι αιτίες της ποικιλίας τους.

Η ανισότητα αυτή οφείλεται ενδεχομένως στη διαφορά των υλικών που τη συνθέτουν, όπως παρατηρούμε στην περίπτωση αυτών που έχουν πειε πολύ κρασί. Καθώς οι αναθυμιάσεις

του κρασιού εισέρχονται ταχύτατα στο αίμα, ανέρχονται από την καρδιά στον εγκέφαλο, όπου μεταλλάσσονται σε πνεύματα, τα οποία, όντας ισχυρότερα και αφθονότερα από τα πνεύματα που βρίσκονται συνήθως εντός του εγκεφάλου, έχουν τη δυνατότητα να κινήσουν το σώμα με πολλούς ιδιόμορφους τρόπους. Η ανισότητα αυτή των πνευμάτων πιθανώς επίσης να οφείλεται στις διάφορες διαθέσεις της καρδιάς, του ήπατος, του στομάχου, του σπληνός και όλων των άλλων οργάνων που συμβάλλουν στην παραγωγή τους. Διότι αυτό που κυρίως πρέπει να επισημάνουμε εδώ είναι η ύπαρξη ορισμένων μικρών νεύρων που βρίσκονται στη βάση της καρδιάς και χρησιμεύουν στην αύξηση και στη μείωση της διαμέτρου των εισόδων αυτών των καρδιακών κοιλιών. Έτσι, το αίμα, καθώς διαστέλλεται περισσότερο ή λιγότερο στον χώρο αυτό, παράγει πνεύματα με διαφορετική υφή. Ας σημειωθεί επίσης ότι, ενώ το αίμα που εισέρχεται στην καρδιά προέρχεται από όλα τα άλλα μέρη του σώματος, δεν παύει ωστόσο συχνά να ωθείται προς τα εκεί περισσότερο από κάποια μέρη του σώματος παρά από άλλα, επειδή τα νεύρα και οι μύες που απαντώνται σε αυτά τα μέρη το πιέζουν ή το κινούν περισσότερο. Επίσης, ανάλογα με τις διαφορές των μερών του σώματος από τα οποία προέρχεται περισσότερο το αίμα, διαστέλλεται και διαφορετικά στην καρδιά, παράγοντας έτσι πνεύματα που χαρακτηρίζονται από διαφορετικές ιδιότητες. Για παράδειγμα, διαφορετικά διαστέλλεται στην καρδιά το αίμα που προέρχεται από το κατώτερο τμήμα του ήπατος, όπου βρίσκεται η χολή, εν σχέσει προς το αίμα που προέρχεται από τον σπλήνα, κι αυτό με τη σειρά του διαφορετικά εν σχέσει προς το αίμα που προέρχεται από τις φλέβες των χεριών ή των ποδιών, ενώ τέλος το αίμα αυτό διαστέλλεται κατά τρόπο εντελώς διαφορετικό από τον χυμό των τροφίμων, όταν ο τελευταίος, έχοντας εξέλθει από το στομάχι και τα έντερα, κατευθύνεται ταχύτατα στην καρδιά διά μέσου του ήπατος.

Άρθρο 16. Πώς τα αντικείμενα των αισθήσεων και τα πνεύματα μπορούν να κινούν όλα τα μέλη δίχως την επικουρία της ψυχής.

Ας σημειωθεί τέλος ότι η μηχανή του σώματός μας είναι έτσι κατασκευασμένη, ώστε όλες οι αλλαγές που συντελούνται στην κίνηση των πνευμάτων μπορούν να συμβάλλουν στην ευρύτερη διάνοιξη κάποιων πόρων του εγκεφάλου παρά κάποιων άλλων και αντιστρόφως: Μόλις ένας από αυτούς τους πόρους είναι, έστω και κατά τι, περισσότερο ή λιγότερο ανοιχτός απ' ό,τι συνήθως εξαιτίας της δράσης των νεύρων που χρησιμεύουν στις αισθήσεις, το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια να προκαλείται μια ορισμένη μεταβολή στην κίνηση των πνευμάτων και να οδηγούνται στους μυς που χρησιμεύουν στην κίνηση του σώματος κατά τον τρόπο που κινείται συνήθως όταν δεχτεί μια τέτοια δράση. Έτσι, όλες οι κινήσεις που κάνουμε χωρίς τη συμμετοχή της βούλησής μας (όπως συμβαίνει συχνά όταν αναπνέουμε, βαδίζουμε ή τρώμε και τέλος όταν εκτελούμε όλες τις ενέργειες που εκτελούν και τα ζώα) εξαρτώνται αποκλειστικά από τη σύσταση των μελών μας και τη ροή την οποία τα πνεύματα, που έχουν διεγερθεί από τη θερμότητα της καρδιάς, ακολουθούν φυσιολογικά εντός του εγκεφάλου, των νεύρων και των μυών. Έτσι ακριβώς συμβαίνει και με την κίνηση ενός ρολογιού, η οποία παράγεται αποκλειστικά από τη δύναμη του ελατηρίου του και το σχήμα των τροχών του.

Άρθρο 17. Ποιες είναι οι λειτουργίες της ψυχής.

Αφού διερευνήσαμε έτσι όλες τις λειτουργίες που αφορούν αποκλειστικά και μόνο το σώμα, γνωρίζουμε καλώς ότι δεν απομένει τίποτε εντός μας που οφείλουμε να αποδώσουμε στην ψυχή μας εκτός από τις σκέψεις μας, οι οποίες διακρίνονται κυρίως σε δύο είδη: Το ένα περιλαμβάνει όσες αποτελούν ενέργειες της ψυχής και το άλλο τα πάθη της. Οι σκέψεις, τις

οποίες αποκαλώ ενέργειες της ψυχής, είναι όλες οι βουλήσεις μας, επειδή γνωρίζουμε εκ πείρας ότι απορρέουν απευθείας από την ψυχή μας και φαίνεται να εξαρτώνται αποκλειστικά από αυτήν. Αντιθέτως μπορούμε γενικά να αποκαλέσουμε πάθη της ψυχής όλα τα είδη αντιλήψεων ή γνώσεων που βρίσκονται εντός μας, επειδή αφενός το ότι συχνά υπάρχουν ως τέτοιες δεν οφείλεται στην ψυχή μας και αφετέρου επειδή πάντοτε τις δεξιώνεται ως αναπαραστάσεις πραγμάτων.

Άρθρο 18. Περί της βουλήσεως.

Οι βουλήσεις μας είναι και αυτές με τη σειρά τους δύο ειδών. Διότι οι μεν είναι ενέργειες της ψυχής που αναφέρονται στην ίδια την ψυχή, όπως συμβαίνει όταν θέλουμε να αγαπήσουμε τον Θεό ή γενικότερα να συγκεντρώσουμε τη σκέψη μας σε κάποιο μη υλικό αντικείμενο, ενώ οι άλλες είναι ενέργειες που αναφέρονται στο σώμα μας, όπως συμβαίνει όταν το γεγονός ότι θέλουμε να βαδίσουμε προκαλεί την κίνηση των ποδιών μας και το βάδισμα.

Άρθρο 19. Περί της αντιλήψεως.

Και οι αντιλήψεις μας επίσης είναι δύο ειδών, καθώς το αίτιο των μεν είναι η ψυχή και το αίτιο των δε το σώμα. Παράγονται από την ψυχή οι αντιλήψεις των βουλήσεών μας και όλες οι εικόνες της φαντασίας μας ή άλλες σκέψεις που εξαρτώνται από αυτές. Διότι είναι βέβαιο ότι δεν θα μπορούσαμε να θέλουμε κάτι, δίχως ταυτόχρονα να αντιληφθούμε ότι το θέλουμε. Έτσι, εάν το να θέλουμε κάτι αποτελεί μια ενέργεια της ψυχής μας, το να αντιληφθούμε ότι θέλει κάτι μπορούμε με αντίστοιχο τρόπο να πούμε ότι αποτελεί ένα πάθος της ψυχής. Ωστόσο, δεδομένου ότι αντίληψη και βούληση είναι κατ' ουσίαν το ίδιο ακριβώς πράγμα, χρησιμοποιούμε εν προκειμένω πάντοτε την ευγενέστερη προσωνυμία και επομένως δεν μιλάμε συνήθως καθόλου για πάθος παρά μόνο για ενέργεια.